

عرایس الجواهر و نفایس الاطایب (کتاب)

«عرایس الجواهر و نفایس الاطایب» اثر ابوالقاسم عبدالله کاشانی به فارسی و متعلق به **قرن هشتم** هجری است. نویسنده به موضوع خواص جواهر و اطایب که از قدیمی‌ترین ایام گرانها و گرانتقد بوده پرداخته است.

فهرست مندرجات

- ۱ - نسخه شناسی
- ۲ - ساختار
- ۳ - گزارش محتوا
- ۴ - قول مصحح کتب
- ۵ - تحقیق در مورد کتب
- ۶ - قسمت اول کتب
- ۶.۱ - مطالب در این مقاله
- ۷ - قسمت دوم کتب
- ۸ - وضعیت کتب
- ۹ - پانویس
- ۱۰ - منبع

نسخه شناسی

این اثر به اهتمام ایرج افشار جزو انتشارات انجمن آثار ملی به طبع رسیده است.

ساختار

در ابتدا دیباچه‌ای از ایرج افشار و سپس مقدمه‌ای در احوال مؤلف و کتب او ذکر شده است. در ادامه خطبه کتب و آن گاه مطالب کتب در دو بخش ارائه شده است: قسمت اول در **معرفت** جواهر حجری معنی، شامل سه مقاله، که مقاله اول در پنج باب، مقاله دوم در ۳۷ باب و مقاله سوم، شامل یک مقدمه و ۸ باب است. قسمت دوم در معرفت عطرها و اطایب، شامل دو مقاله، مقاله اول در سه باب، باب اول در چهار فصل و باب دوم نیز چهار فصل می‌باشد. مقاله دوم شامل ۱۵ باب می‌باشد. خاتمه‌ای نیز بر کتب ذکر شده که درباره صنعت کاشی‌گری است.

گزارش محتوا

در دیباچه، مطالبی در زمینه فن کاشی‌گری و کاشی‌گری می‌خوانیم. این صنعت یکی از ظریفترین و دل‌پذیرترین آثار هنری استادکاران ایرانی است و در **مسجد و خانقاه** و رباط و **آب‌انبار** و مدرسه‌ها تجلی خاص و چشم‌گیری دارد. قضا برای هر یک از گوهرها و عطرها خواص طبی مهم و متعدد قائل بوده‌اند و خصوصاً **عزت** و قیمتشان از این لحاظ بوده است که آنها را در **علاج** صاحبان امراض مختلف و شفای بیماری‌ها و حالات روحی، مؤثر می‌دانسته‌اند. همراه داشتن یا برخورد مالین یا بونین عده‌ای از آنها را رافع مالخولیا و دافع جن و **شیطان** و سبب باز آمدن خواب آرام و قوت یافتن **دل** می‌شمرده‌اند.

قول مصحح کتب

پس از ارائه شرح حال مؤلف و تبحر او، قسمت اول کتب آشکارا صورت منقول و منحول کتب تنسوخ نامه‌خواجه نصیرالدین طوسی است. ایرج افشار مصحح کتب، برای نشان دادن مطالب و **کیفیت** **سرفقت ادبی** مؤلف، قسمت‌هایی از دو کتب را به انضمام جدول فهراس آن دو در ضمیمه کتب آورده و نحوه اقتباس مؤلف را نشان داده است. مؤلف در این روش

تحقیقی در مورد کتب

عیس اقبال آشتیانی در این زمینه مقاله‌ای نوشت و در آن به اثبات رسانید که (عرایس الجواهر) اثری اصیل نبوده و کتب از منبع دیگری نقل و تحریر شده است. چندی پس از انتشار این اثر، ابرج افشار تحقیقی دقیق نمود که در مجله یغما درج گردید. در این نوشتار وی ناگزیر به تغییر رای شد و نوشت: در آن موقع به مخیله‌ام خطور نمی‌کرد که کتب تنسوخ نامه ایلخانی با بعضی تغییرات جزئی از کتب دیگر نقل شده باشد و روزی خواهد رسید که تصنیفی از [سیل](#) ۵۹۲ ق به دست خواهد آمد و معلوم خواهد شد که تنسوخ نامه کتب اصیلی نیست. به قرآنی دست یافتم که [دلالت](#) دارد بر این که مینای کار کاشانی به عکس آنچه در مقدمه عرایس نوشته‌ام تنسوخ نامه نیست و او مستقیماً (جواهرنامه) اثر نظامی را مورد استفاده قرار داده بود؛ زیرا مطالبی در عرایس به نقل از جواهرنامه نظامی آمده است که در تنسوخ نامه نیست.

قسمت اول کتب

قسمت اول کتب در مقاله اول پیرامون جواهری است که از جمله حجریت هستند و از معادن و انواع آن، خاصیت و [منفعت](#) و مضرت، و شبه آن به طریق صنعت، قیمت و جلا دادن و آن چه مناسب آن باشد بحث می‌کند. از جمله سنگ‌هایی که در این باب از آنها سخن به میان آمده، یاقوت، زمرد، [فیروزه](#)، بیجاده، الملس و [مروارید](#) است. مقاله دوم از قسمت اول در صفت و معرفت جواهری است که در مرتبه، از سنگ‌های مقاله اول فروترند و از جهت قیمت و [عزت](#) کمتر می‌باشند. [۱۱](#) عرایس الجواهر و نفایس الاطایب، ابوالقاسم کاشانی، ج ۱، ص ۸۴.

← مطالب در این مقاله

مقاله سوم در شرح فلزات هفت گانه و خاصیت و منفعت و تعریف هر یک، در هفت باب است که شامل مقدمه و خاتمه نیز می‌باشد. در مقدمه از اصول فلزات هفت گانه و طریق ساخت آن سخن می‌گوید. این فلزات شامل زر، [نقره](#)، نحل، رصاص، اسرب، حدید و خارصینی می‌باشد.

قسمت دوم کتب

در قسمت دوم کتب، به معرفی و شناخت اجناس عطرها و اصول طیب که به ترکیب‌های مختلف در می‌آیند مانند [مشک](#) و [عنبر](#) و [عود](#) و [کافور](#)، می‌پردازد. در سه باب به ترتیب از عطرهای اصلی و متوسط و سپس ادویه‌ها سخن می‌گوید. در فصل عطرهای متوسط به ذکر زعفران، صندل، زباد و لادن می‌پردازد.

وضعیت کتب

فهرست مطالب در ابتدای کتب آمده است. در پایان کتب نیز شش فهرست به همراه غلظنامه‌ای ذکر گردیده است: فهرس اجسام و [حیوانات](#) و [نباتات](#) و مفردات، تاریخی، جغرافیایی، اصطلاحات و لغت نادر، رنگ‌ها و پیشه‌ها. در بخش ضمائیم نیز ۳۰ عکس از تصاویر محراب‌ها و کتیبه‌های [مساجد](#) و اماکن ایران و مطالب دیگری آمده است. [اختلاف](#) نسخ نیز در پاورقی کتب آمده است. [۱۲](#) زبدة التواریخ، جمال الدین عبدالله کاشانی؛ دستنویس تفلیس، دالوند، حمید رضا، مجله آیین میراث، شماره ۲۱.

پانویس

- [۱](#) ↑ عرایس الجواهر و نفایس الاطایب، ابوالقاسم کاشانی، ج ۱، ص ۸۴.
- [۲](#) ↑ زبدة التواریخ، جمال الدین عبدالله کاشانی؛ دستنویس تفلیس، دالوند، حمید رضا، مجله آیین میراث، شماره ۲۱.

منبع

نرم افزار تراث ۲، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور).

رده‌های این صفحه: [کتب شناسی](#)